

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ

ШАМА Наталія Петрівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу ЛНУ імені Іван Франка (Львівський національний університет імені Івана Франка)

**УДК 347.66(477):342.78
DOI 10.32782/EP.2023.3.16**

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних проблем у сфері спадкових правовідносин, пов'язаної із здійсненням права на спадкування уповноваженими суб'єктами - спадкоємцями. Досліджуються способи та порядок прийняття спадщини, можливість застосування яких залежить, зокрема, від правового статусу спадкоємців, які закликаються до спадкування.

Право на прийняття спадщини є суб'єктивним цивільним правом, яке виражається у тому, що спадкоємець на свій власний розсуд вирішує чи бажає він прийняти спадщину. Для набуття спадщини спадкоємець повинен вчинити певні дії або забезпечити наявність передбачених законом передумов. Такі дії можуть виражатися у вчиненні певних активних дій, зокрема подання заяви про прийняття спадщини або ж спадщина може переходити до спадкоємців автоматично за наявності передбачених законом умов.

У статті також розкриваються проблемні питання застосування строків для прийняття спадщини, зокрема й у зв'язку з початком воєнних дій на території України, нотаріальна та судова практика з цього питання.

Значна увага у статті також приділена висвітленню питання пропуску спадкоємцями встановленого законом строку для прийняття спадщини, правові наслідки пропуску строку для прийняття спадщини, а також можливість реалізації суб'єктивного права на спадкування після спливу законодавчо встановленого строку для прийняття спадщини.

Автор досліджує проблему поважності причин пропуску строку для прийняття спадщини, оскільки саме від доведеності поважності причин пропуску строку для прийняття спадщини та визнання цього факту судом залежить можливість реалізації спадкоємцем права на прийняття спадщини після спливу встановленого законодавством строку для її прийняття.

Ключові слова: спадкоємці, прийняття спадщини, строк для прийняття спадщини, пропуск строку для прийняття спадщини, додатковий строк для прийняття спадщини, поважна причина.

Постановка проблеми

Здійснення права на спадкування реалізується шляхом прийняття чи відмови від прийняття спадкоємцями спадщини у порядку та в строки, визначені цивільним законодавством. Проте не завжди спадкоємці мають можливість вчасно здійснити дії, необхідні для прийняття спадщини в силу певних обставин, а в окремих випадках на практиці виникає чимало спорів щодо встановлення факту прийняття спадщини особами, визначеними у ч. 3-4 ст. 1268 ЦК України. Крім того, у зв'язку із введенням воєнного стану на території України додаткового дослідження потребують питання строків для прийняття спадщини у зв'язку із врегулюванням цього питання Кабінетом Міністрів України в підзаконних нормативно-правових актах.

Стан дослідження проблеми

Окремі аспекти щодо здійснення права на спадкування досліджували Кухарев О.Є., Фурса С.Я., Михайлів М.О. та інші, проте деякі питання потребують додаткового дослідження.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в дослідженні проблемних питань щодо порядку прийняття спадщини в способи, передбачені цивільним законодавством, строків для прийняття спадщини, правові наслідки пропуску строку для прийняття спадщини, можливість реалізації права на прийняття спадщини після спливу строку для її прийняття, а також аналіз судової практики з наведених питань.

Право на прийняття спадщини є суб'єктивним цивільним правом, яке виражається в тому, що спадкоємець на свій власний розсуд вирішує чи бажає він прийняти спадщину. Для набуття спадщини спадкоємець повинен вчинити певні дії або забезпечити наявність передбачених законом передумов. Такі дії можуть виражатися у вчиненні певних активних дій, зокрема подання заяви про прийняття спадщини або ж спадщина може переходити до спадкоємців автоматично за наявності передбачених законом умов.

Таким чином, прийняття спадщини — це вчинення спадкоємцем дій, які можуть бути як активними, так і пасивними і є вираженням його волі на прийняття спадщини.

Чинне цивільне законодавство передбачає два способи прийняття спадщини:

1. Шляхом подання заяви про прийняття спадщини (ст. 1269 ЦК України);
2. Так зване пасивне спадкування — прийняття спадщини без спеціального волевиявлення в силу наявності передбачених законом передумов, які встановлені у ч. 3 ст. 1268 ЦК України [1].

Якщо йдеться про подання заяви про прийняття спадщини, то цей спосіб є обов'язковим для тих спадкоємців, які на час відкриття спадщини не проживали постійно зі спадкодавцем.

Спадкоємці, які бажають прийняти спадщину, зобов'язані подати заяву про прийняття спадщини. Така заява подається особисто нотаріусу за місцем відкриття спадщини або може бути надіслана поштою.

У випадках, коли спадкоємець особисто прибув до нотаріуса і при ньому склав відповідну заяву про прийняття спадщини, нотаріальне засвідчення справжності підпису на такий заяві не вимагається. Нотаріус лише встановлює особу заявника, про що на заяві робиться відповідна службова відмітка. Ця відмітка скріплюється підписом нотаріуса.

Якщо заява про прийняття спадщини надійшла поштою, то справжність підпису заявника на такий заяві має бути нотаріально посвідчена. Заява, що надійшла поштою, справжність підпису спадкоємця на якій не засвідчена, приймається нотаріусом, заводиться спадкова справа, а спадкоємцю повідомляється про заведення спадкової справи та необхідність надіслати заяву, оформлену належним чином: справжність підпису на таких заявах має бути нотаріально засвідченою, або ж заявник повинен особисто прибути до нотаріуса за місцем відкриття спадщини (п.3.5. Глави 10 Розділу II «Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України») [2].

Можливість надіслати поштою заяву про прийняття спадщини встановлено чинним законодавством з метою спростити процес і не створювати перешкод спадкоємцям у реалізації ними права на прийняття спадщини, оскільки останні в силу певних об'єктивних причин можуть бути не в змозі прибути особисто за місцем відкриття спадщини (наприклад, перебування у тривалому відраженні, проживання далеко від місця відкриття спадщини, тривала хвороба або інші обставини об'єктивного характеру).

Представництво при поданні заяв про прийняття спадщини не допускається, за винятком випадків законного представництва, встановлених ч. 4 ст. 1269 ЦК України. Заява про прийняття спадщини може бути в будь-який час відкликана спадкоєм-

цем, але в межах строку, встановленого законом для прийняття спадщини.

Разом з тим, цивільне законодавство, з метою захисту інтересів певної категорії спадкоємців, які в силу віку чи певного психічного захворювання не можуть у повній мірі усвідомлювати значення своїх дій, встановлює презумпцію прийняття ними спадщини. До них, зокрема, належать: малолітні особи, неповнолітні особи, недієздатні особи, а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена.

Неповнолітні особи, які набули повну цивільну дієздатність у встановленому законом порядку до досягнення ними 18-річного віку, також вважаються такими, що прийняли спадщину, оскільки набуття ними повної цивільної дієздатності не є підставою для того, щоб вважати їх повнолітніми. Визначальним у цьому випадку є вік особи, а не її здатність самостійно здійснювати цивільні права та виконувати цивільні обов'язки.

Вказані вище особи вважаються такими, що прийняли спадщину, якщо протягом строку, встановленого для прийняття спадщини, вони не заявили відмову про її прийняття.

Однак, у цьому аспекті треба звернути увагу на суперечність положень Цивільного кодексу: з одного боку, ст. 1268 встановлює презумпцію прийняття спадщини вищевказаними особами, а з іншого, ч. 4 ст. 1269 ЦК України передбачає необхідність подання неповнолітніми спадкоємцями заяви про прийняття ними спадщини, а також подання відповідної заяви батьками (усиновлювачами), опікунами від імені малолітніх та недієздатних осіб.

Роз'яснення з цього приводу дав Пленум Верховного Суду України у Постанові від 30.05.2008р. №7 «Про судову практику у справах про спадкування». В абз. 5 п. 23 вказаної Постанови йдеться про те, що подання заяви про прийняття спадщини особами, вказаними у частинах третій, четвертій статті 1269 ЦК, слід вважати їхнім правом, здійснення якого не суперечить нормі частини четвертої статті 1268 цього Кодексу [3].

Таким чином, малолітні, неповнолітні, недієздатні особи, а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена, будуть вважатися такими, що прийняли спадщину незалежно від подання ними заяви про її прийняття, якщо протягом строку, встановленого для прийняття спадщини, вони не заявили про відмову від її прийняття в порядку, передбаченому ч. 2-4 ст. 1273 ЦК України.

Другий спосіб прийняття спадщини, або так зване пасивне спадкування, передбачений ч. 3 ст. 1268 ЦК України. Ця норма передбачає, що спадкоємець, який постійно проживав разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого для прийняття спадщини, він не заявив про відмову від неї. Отже, такий спадкоємець не зобов'язаний подавати заяву про прийняття спадщини, а волевиявленням щодо прийняття спадщини слугуватиме факт постійного проживання зі спадкодавцем на час відкриття спадщини. При цьому, цивільне законодавство не містить вимоги про проживання однією сім'єю. Визначальним у цьому аспекті буде лише факт постійного проживання спадкоємця із спадкодавцем на час відкриття спадщини, а не факт спільного ведення господарства та наявність взаємних прав та обов'язків.

Відповідно до пункту 3.22 Глави 10 Розділу II «Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» підтвердженням факту постійного проживання спадкоємця зі спадкодавцем на час відкриття спадщини є реєстрація його місця проживання за місцем проживання спадкодавця. У разі відсутності в паспорті такого спадкоємця відмітки про реєстрацію його місця проживання доказом постійного проживання із спадкодавцем може бути: довідка органу реєстрації місця проживання про те, що місце проживання спадкоємця на день смерті спадкодавця було зареєстровано за однією адресою зі спадкодавцем. З цього слідує, що законодавець визначає факт постійного проживання через факт реєстрації місця проживання, тобто фактично отожднює ці поняття. Хоча на практиці ці дві об-

ставини можуть і не співпадати: наприклад, спадкоємець може бути зареєстрований за місцем проживання спадкодавця, але фактично проживати в іншому місці. За таких обставин, хоча факт постійного проживання зі спадкодавцем і буде відсутній, але в силу положень чинного законодавства, він зможе оформити спадщину без подання заяви про її прийняття.

Треба відзначити, що й на практиці саме тлумачення терміну «постійне проживання» не є однозначним. Протилежні позиції займають і суди при вирішенні спорів щодо встановлення факту прийняття спадщини спадкоємцями, які постійно проживали зі спадкодавцем на час відкриття спадщини.

Так, у Постанові Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 360/2312/16-ц від 11.03.2020р. за позовом спадкоємця про визнання за ним, у тому числі, права на спадкування на спірний будинок на тій підставі, що останній був зареєстрований та постійно проживав у вказаному будинку, суд зробив висновок про те, що реєстрація місця проживання є достатньою обставиною для визнання спадкоємця таким, який прийняв спадщину за правилами ч. 3 ст. 1268 ЦК України [4].

Натомість, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 937/10434/19-ц від 19.05.2021р. за позовом про визнання права власності на частину квартири в порядку спадкування за позовом спадкоємця, який, будучи зареєстрованим за місцем проживання спадкодавця, не звертався до нотаріуса із заявою про прийняття спадщини, зробив висновок про те, що позивач у спірній квартирі був зареєстрований, однак не проживав з 1997 року, у тому числі й на час відкриття спадщини після смерті спадкодавця, що підтверджено належними доказами, а сама по собі реєстрація місця проживання разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини не може свідчити відповідно до ч. 3 ст. 1268 ЦК України про своєчасність прийняття спадщини, тому позивач, як спадкоємець, не прийняв своєчасно спадщину, що відкрилась після смер-

ті спадкодавця, а відтак не набув права на спадкове майно [5].

Як видається, така правова позиція є правильною, оскільки і ґрунтується на буквальному тлумаченні норми ч. 3 ст. 1268 ЦК України, і враховує сам факт постійного проживання зі спадкодавцем на час відкриття спадщини як юридично значиму обставину, а не лише факт реєстрації за місцем проживання спадкодавця, який може і не бути пов'язаний із проживанням у цьому місці, а тому і не у всіх випадках може підтверджувати факт проживання зі спадкодавцем.

Якщо спадкоємець, який звернувся до нотаріуса за видачею свідоцтва про право на спадщину, не має доказів постійного проживання зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, то він може звернутися до суду з заявою про встановлення факту постійного проживання.

У контексті способів прийняття спадщини доцільно згадати й такий спосіб прийняття спадщини, як вступ у фактичне управління або володіння спадковим майном (наприклад, дії спадкоємців, які за своїм характером свідчать про розпорядження і користування спадковим майном, підтримання його в належному стані, оплата комунальних послуг, тощо), який був передбачений ст. 549 ЦК УРСР від 1963р., оскільки навіть тепер спадкоємці, які прийняли спадщину у вищевказаний спосіб 20-25 років тому (до набрання чинності ЦК України, який такий спосіб прийняття спадщини більше не передбачає) звертаються до суду з позовами про визнання за ними права власності на успадковане майно. У цьому випадку треба враховувати той факт, що незвернення спадкоємця, який прийняв спадщину шляхом вступу у фактичне управління або володіння спадковим майном, до нотаріуса із заявою про видачу свідоцтва про право на спадщину не позбавляє його права власності на спадкове майно, оскільки відповідно до ч.5 ст. 1268 ЦК України спадщина належить спадкоємцеві з часу її відкриття незалежно від часу прийняття спадщини. Отже таке право виникає з часу відкриття спадщини та обмежене певними часовими рамками щодо

отримання відповідного свідоцтва. Тому за наявності доказів прийняття спадкоємцями спадщини шляхом вступу у фактичне управління або володіння спадковим майном у період дії ЦК УРСР 1963р., суди визнають за такими спадкоємцями право на спадщину (такі справи є непоодинокими), оскільки останні реалізували своє право на прийняття спадщини у спосіб, передбачений чинним на той час цивільним законодавством (Рішення Яготинського районного суду Київської області у справі 382/1670/17 від 27.10.2017р.) [6].

Строки для прийняття спадщини також мають визначальне значення для здійснення суб'єктами спадкових правовідносин права на спадкування, оскільки саме від вчинення передбачених законодавством дій у межах цих строків залежить можливість набуття майна в порядку спадкування.

Відповідно до ч.1 ст. 1270 ЦК України для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини. Якщо виникнення в особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк для прийняття нею спадщини встановлюється в три місяці з моменту неприйняття іншими спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття. Якщо строк, що залишився, менший як три місяці, він продовжується до трьох місяців.

Саме в межах цього строку спадкоємці можуть реалізувати своє суб'єктивне право на прийняття спадщини, відмовитися від прийняття спадщини чи не прийняти її; а також після спливу цього строку у спадкоємця, який у силу певних обставин не зміг реалізувати своє суб'єктивне право на прийняття спадщини, виникає право подати заяву про прийняття спадщини за письмовою згодою інших спадкоємців або звернутися до суду з вимогою про визначення йому додаткового строку для прийняття спадщини.

Слід зауважити, що з початком воєнних дій в Україні та запровадженням режиму воєнного стану на всій території України, виникла потреба й внести певні корективи

на законодавчому рівні щодо правового регулювання перебігу строку для прийняття спадщини. Цілком очевидно, що потреба ця була зумовлена труднощами суто практичного характеру в реалізації суб'єктами спадкових правовідносин своїх спадкових прав у межах саме шестимісячного строку, який починає спливати з дня відкриття спадщини. Тому внесення законодавчих змін щодо перебігу строку для прийняття спадщини було обгрунтованим та таким, що відповідало вимогам того часу, і забезпечувало охорону спадкових прав спадкоємців.

Законодавчі зміни щодо правового регулювання строків прийняття спадщини знайшли своє закріплення у Постанові КМУ від 28 лютого 2022 р. №164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» [7]. Зазначена Постанова зазначала неодноразових змін з часу її прийняття, у тому числі й щодо правового регулювання строку прийняття спадщини.

У редакції від 28 лютого 2022р. вищевказана Постанова взагалі не врегульовувала питання строку прийняття спадщини, однак уже в другій редакції від 6 березня 2022р. це питання було вирішено. Зокрема, у п.3 зазначалося, що на час дії воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини зупиняється. У контексті зупинення перебігу строків у цивільному праві ця норма означала те, що після скасування режиму воєнного стану перебіг встановленого законом шестимісячного строку для прийняття спадщини продовжувався з урахуванням часу, що минув до його зупинення, тобто до 6 березня 2022р.

У редакції від 28 квітня 2022р. ця Постанова в контексті строку прийняття спадщини не змінилася, лише була доповнена положеннями про те, що шестимісячний строк зупиняється не лише для прийняття спадщини, а й для відмови від неї, а також передбачала, що свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини.

Однак, коли стало зрозуміло, що війна швидко не закінчиться, було прийнято рішення обмежити зупинення строку для прийняття спадщини часовими рамками,

що було відображено вже в четвертій редакції Постанови від 29 червня 2022р. в результаті внесення змін згідно з Постановою КМУ №719 від 24 червня 2022р., яка набрала чинності 29 червня 2022р.

У ній передбачалося, що перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці. Це означало, що загалом строк для прийняття спадщини не міг становити більше, ніж 10 місяців з часу її відкриття. У зв'язку з такими змінами виникло питання, з якого моменту слід було обчислювати цей 10-місячний строк і на які відносини поширювала свою дію вказана норма.

Якщо встановлений законом 6-місячний строк для прийняття спадщини спливає до 6 березня 2022р., то він не зупиняється, оскільки норма про зупинення строку для прийняття спадщини не має зворотної дії в часі і відповідно спадщина оформлюється за правилами, які діяли до 6 березня 2022р.

Оскільки вищенаведена Постанова в редакції від 6 березня 2022р. набрала чинності цього ж дня, то строк для прийняття спадщини зупиняється для всіх правовідносин, по яких до 6 березня 2022р. не спливає встановлений законом 6-місячний строк для прийняття спадщини. Наприклад, якщо спадщина відкрилася 6 січня 2022р., то 6 березня 2022р. зупинився строк для її прийняття.

Дискусії також викликало і питання про те, з якого часу буде обчислюватися 4-місячний строк, на який зупиняється спливає строку для прийняття спадщини, - з 6 березня чи 29 червня - адже відповідна норма набрала чинності лише 29 червня 2022р.

Очевидно, що в цьому випадку треба виходити з того, що першочергово йшлося про зупинення строку для прийняття спадщини на невизначений строк, оскільки невідомо було, коли закінчиться війна, але з метою охорони прав інших учасників цивільних правовідносин у подальшому довелося все ж встановити часові обмеження, які стосуються саме тривалості зупинення строку для прийняття спадщини, тому повинні застосовуватися з початку зупинення цього строку. Тобто з 6 березня 2022р. до

29 червня 2022р. (на період менше 3 місяців) уже був зупинений перебіг строку для прийняття спадщини, а з 29 червня 2022р. лише було встановлено, що цей строк не може перевищувати 4 місяців. Тому вважали за правильне обчислювати строк, на який зупиняється строк для прийняття спадщини, з 6 березня 2022р. Слід зазначити, що таким шляхом пішла і практика, а саме нотаріуси в період воєнного стану за основу брали 10-місячний строк, у межах якого спадкоємці могли реалізувати свої права, пов'язані із прийняттям спадщини.

У контексті строку для прийняття спадщини треба наголосити і на тому, що відповідні зміни щодо строку прийняття спадщини були передбачені лише на рівні підзаконних нормативно-правових актів (у вищезгаданих постановах) і у Цивільний кодекс України не вносились. Можна лише здогадуватися, якими міркуваннями керувався законодавець, не вносячи відповідні зміни в ЦК України (очевидно, вважаючи, що такі норми мають тимчасовий характер, і з часом все одно підлягатимуть скасування), що тим не менш має значення для можливості застосування цих положень з огляду на ієрархію актів цивільного законодавства.

З цього приводу висловив свою позицію Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у Постанові від 25 січня 2023р. у справі 676/47/21, в якій зазначив, що:

1) - правила щодо строку на прийняття спадщини (початок перебігу, наслідки спливу) регулюються Цивільним кодексом України, який прийнятий Верховною Радою України і є основним актом цивільного законодавства України;

2) - строк на прийняття спадщини по своїй сутності є присічним (статті 1270, 1272 ЦК), оскільки його спливає призводить до того, що спадкоємець вважається таким, який не прийняв спадщину;

3) - законодавець як у статті 1270 ЦК України, так і в інших нормах ЦК України, не передбачає допустимості існування такої конструкції як «зупинення перебігу строку на прийняття спадщини» та можливості в постанові Кабінету Міністрів Украї-

ни визначати інші правила щодо строку на прийняття спадщини;

4) - пункт 3 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) суперечить статтям 1270, 1272 ЦК України, а тому не підлягає застосуванню [8].

Схожу позицію висловив Кухарев О.Є., який зазначив, що як впливає навіть з назви згаданої Постанови, Кабінет Міністрів України поширив свою постанову лише на сферу нотаріату. А це, у свою чергу, ставить під сумнів її застосування судами під час розгляду справ у спорах, що виникають зі спадкових правовідносин [9, с.223].

Таким чином, враховуючи наведене, судово практика засвідчує нелегітимність положень п. 3 Постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», яка, щоправда, є досі чинною щодо строків для прийняття спадщини, хоча в ній вже немає потреби, оскільки, спадкоємці можуть звернутися до будь-якого нотаріуса чи інших уповноважених посадових осіб органів місцевого самоврядування незалежно від місця відкриття спадщини, а отже й немає жодної потреби в зупиненні строку для прийняття спадщини, бо навіть якщо строк для прийняття спадщини буде пропущено, спадкоємець усе ж зможе подати заяву нотаріусу про прийняття спадщини за письмовою згодою інших спадкоємців або звернутися до суду з вимогою про визначення йому додаткового строку для прийняття спадщини. Таким чином, станом на сьогодні немає підстав для зупинення строку для прийняття спадщини відповідно до положень вищевказаної Постанови КМУ.

Якщо спадкоємець пропустив встановлений ст. 1270 ЦК України строк для прийняття спадщини, то в подальшому можливість прийняття ним спадщини буде залежати від поважності причини пропуску ним цього строку.

Якщо причина пропуску строку для прийняття спадщини не є поважною, то єдиною можливістю для спадкоємця все ж

отримати спадщину є домовленість із іншими спадкоємцями, які прийняли спадщину, за наявності їхньої письмової згоди на це.

Звісно, відсутність поважної причини пропуску строку для прийняття спадщини та відсутність згоди інших спадкоємців не перешкоджає спадкоємцю звернутися до суду з вимогою про визначення йому додаткового строку для прийняття спадщини, однак, виходячи зі змісту ч.3 ст. 1272 ЦК України, йому буде відмовлено у задоволенні позову.

Якщо інші спадкоємці заперечують проти прийняття спадщини після спливу 6-місячного строку або вони відсутні, то спадкоємець, який з поважної причини пропустив строк для прийняття спадщини, може звернутися до суду з вимогою про визначення йому додаткового строку для прийняття спадщини. Необхідною передумовою для звернення до суду у цьому випадку є попереднє звернення до нотаріуса чи іншої уповноваженої посадової особи органу місцевого самоврядування та одержання від них відмови у прийнятті заяви про прийняття спадщини.

Що ж до поважності причин пропуску встановленого законодавством 6-місячного строку для прийняття спадщини, то поважними причинами є такі, що пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця на вчинення цих дій.

Відповідно до висновку, викладеного у Постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду в рамках справи № 522/17925/16 правила частини третьої статті 1272 ЦК України про надання додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини можуть застосовуватися, якщо:

1) у спадкоємця були перешкоди для подання такої заяви;

2) ці обставини визнані судом поважними.

Якщо ж у спадкоємця перешкод для подання заяви не було, а він не скористався правом на прийняття спадщини через брак інформації про смерть спадкодавця, незнання положень закону тощо, тоді немає пра-

вових підстав для визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

Суд не може визнати поважними такі причини пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини, як юридична необізнаність позивача щодо строку та порядку прийняття спадщини, необізнаність особи про наявність спадкового майна та відкриття спадщини, похилий вік, непрацездатність, невизначеність між спадкоємцями, хто буде приймати спадщину, брак коштів для проїзду до місця відкриття спадщини, несприятливі погодні умови тощо.

Натомість, поважними причинами пропуску строку визнаються, зокрема, такі: тривала хвороба спадкоємців; велика відстань між місцем постійного проживання спадкоємців і місцем знаходження спадкового майна; складні умови праці, які, зокрема, пов'язані з тривалими відрядженнями, у тому числі закордонними; перебування спадкоємців на службі у складі Збройних Сил України; необізнаність спадкоємців про наявність заповіту тощо [10].

Належними відповідачами у спорах про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини є спадкоємці, які прийняли спадщину, а у випадку відсутності таких – територіальні громади в особі органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини (відповідні сільські, селищні, міські ради).

У зв'язку із наданням додаткового строку для прийняття спадщини слід наголосити на тому, що не може йтися про пропуск строку для прийняття спадщини і відповідно визначення додаткового строку для прийняття спадщини, особами, які визначені у ч. 3-4 ст. 1268 ЦК України, оскільки такі особи вважаються такими, що прийняли спадщину, якщо вони не заявили про відмову від неї. Така позиція підтверджується, зокрема висновком Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду, викладеного у Постанові від 28 вересня 2022р. у рамках справи № 742/2354/20 [11].

Треба також зазначити, що якщо спадкоємець, якому судом було визначено додатковий строк для прийняття спадщини, не реалізував це право у визначений су-

довим рішенням строк, то повторно звернутися до суду з вимогою про визначення йому додаткового строку для прийняття спадщини він не може.

Висновки

Дослідивши окремі питання щодо способів та строків для прийняття спадщини, можна зробити висновок, що чинне цивільне законодавство чітко регламентує порядок та строки, у межах яких спадкоємці можуть реалізувати своє суб'єктивне право на прийняття спадщини. Строки для прийняття спадщини регулюються виключно Цивільним кодексом України, а не підзаконними нормативно-правовими актами. Строки для прийняття спадщини є за своєю суттю присікальними, а отже, зі впливом цих строків спадкоємець втрачає вказане право. Після спливу строків для прийняття спадщини спадкоємець може його реалізувати право на прийняття спадщини лише, якщо на це погодяться інші спадкоємці, або за доведеності поважності причин пропуску цього строку суд визначить йому додатковий строк для прийняття спадщини. Спадкоємці, які визначені у ч. 4-5 ст. 1268 ЦК України, не можуть пропустити строк для прийняття спадщини, а відтак і звертатися до суду з вимогою про надання їм додаткового строку для прийняття спадщини, оскільки вважаються такими, що прийняли спадщину.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений Наказом Міністерства юстиції України 22.02.2012 № 296 /5 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 №7 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>
4. Постанова ВС КЦС у справі №360/2312/16-Ц від 11.03.2020р. //

<https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88187565>

5. Постанова ВС КЦС у справі №937/10434/19-Ц від 19.05.2021р. // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97034685>

6. Рішення Яготинського районного суду Київської області у справі №382/1670/17 від 27.10.2017р // <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/69942325>

7. Постанова КМУ №164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022р. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>

8. Постанова ВС КЦС у справі №676/47/21 від 25.01.2023р. // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108654283>

9. Кухарєв О.Є. Актуальні аспекти здійснення спадкоємцями права на прийняття спадщини в умовах воєнного стану // Юридичний науковий електронний журнал, №11/2022. С. 222-225 // http://lsecj.org.ua/11_2022/50.pdf

10. Постанова ВС КЦС у справі №522/17925/16 від 26.10.2022р. // <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106988709&red=100003f19160d2087cb285820ac778705562bd&d=5>

11. Постанова ВС КЦС у справі №742/2354/20 від 28.09.2022р. // https://protocol.ua/ru/postanova_ktss_vp_vid_28_09_2022_roku_u_spravi_742_2354_20/

SUMMARY

The article deals with one of the current issues in the field of inheritance relations, related to the execution of inheritance rights by authorized persons - heirs. The article depicts ways and procedure of taking the inheritance, that could be applied depending, in particular, on the legal status of the heirs who are supposed to inherit.

The right to take shares after an ancestor's death is a subjective civil right implying that the heir is free to decide whether he wants to take his share or inheritance as the whole except for the cases when he is granted legal share. Therefore, the heir either has to execute particular actions or to simply be supposed to meet the criteria established by the law.

The article also reveals the issues of the application of deadlines for taking inheritance in connection with the war broken on the territory of Ukraine, as well as the legal consequences for the heirs who have failed to accept the inheritance during deadlines established by the law.

The article also researches the issues of failure to take the inheritance through deadlines established by the law, legal consequences in case of such a failure. The author reveals the issues of excuses considered valid, since the possibility to take inheritance after the legislatively established deadline has been up, is completely dependent upon the proving this fact and it's approval by the court.

Key words: heirs, to take the inheritance, deadlines for taking the inheritance, failure to take the inheritance, additional deadline for taking the inheritance, valid excuse.